

Úloha I.P ... vlaková

9 bodů; (chybí statistiky)

Odhadněte spotřebu elektrické energie na jednu jízdu vlaku IC Opavan. Souprava se sedmi vozy má lokomotivu řady 151 a je schopná dosáhnout rychlosti $v_{\max} = 160 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$. Pro jednoduchost uvažujte, že všichni cestující jedou z Prahy do Opavy. *Skřítek jezdí domů vlakem.*

Základné parametre

Medzi pre nás základné parametre, ktoré potrebujeme vedieť je hmotnosť vlaku, uvažujeme podľa zadania plný vlak z východiskovej až do cieľovej stanice. Hmotnosti jednotlivých vozňov a lokomotívy sú v tab. 1.^{1 2}

Ďalší podstatný parameter, ktorý budeme potrebovať je činiteľ odporu C_x , ktorý odhadneme porovnaním tvaru vlaku s tabuľkovými hodnotami. Hodnotu sme nakoniec zvolili $C_x = 0,9$. Prierez vozidla S_{DV} budeme uvažovať ako obdĺžnik $4 \text{ m} \times 3 \text{ m}$,³ $S_{DV} = 12 \text{ m}^2$. Posledné, čo potrebujeme vedieť je jazdný čas, ktorý je 3 hod 43 min pre GVD 2021/2022,⁴ teda $t = 3,71 \text{ h}$.

Tab. 1: Radenie vlaku s hmotnosťami prázdnych vozňov m_p , vozňov obsadených m_o , dĺžky vozňov l_v , počet cestujúcich n a rotačná hmotnosť vypočítaná a $m_r = m_o (1 + \rho_r)$

DV	$\frac{m_p}{t}$	$\frac{m_o}{t}$	$\frac{l_v}{m}$	$\frac{n}{os}$	$\frac{m_r}{t}$
151	82	82	16,74	-	98,4
Bdpee ²³¹	41	47	24,5	72	49,82
Bmz ²²⁶	48	53	26,4	66	56,18
Bmz ²²⁶	48	53	26,4	66	56,18
Bmz ²²⁶	48	53	26,4	66	56,18
Bbdgmee ²³⁶	46	50	26,4	41	53
ARpeer ⁶¹ (ZSSK)	45	47	24,5	24	49,82
Ampz ¹⁴⁶	47	52	26,4	58	55,12
Spolu	405	437	197,74	393	474,7

Výškový profil trate

Železničná trať podobne ako ostatná líniová infraštruktúra kopíruje terén a prispôsobuje sa mu, z tohoto dôvodu trať nevedie po rovine, ale stúpa a klesá. Vlak z Prahy do Opavy začína jazdu v stanici Praha hl.n. s nadmorskou výškou 210 m.n.m., následne začína stúpať z údolia Vltavy až do zastávky Tuklaty (260 m.n.m.), odtiaľ klesá do údolia Labe, a pred Kolínom dosahuje minimum nadmorskej výšky, niečo málo pod 200 m.n.m.. Z Kolína vlak stúpa popri Labe a následne údolím Orlice až do najvyššieho bodu našej cesty, Třebovice v Č., s výškou 420 m.n.m.. Odtiaľ klesáme popri rieke Morave až do blízkosti sútoku Bečvy a Moravy tj. Výhybne Dluhonice (200 m.n.m.). Práve popri Bečve sa vydávame opäť do kopca až kúsok za Hranice

¹Spolek ŽelPage: Atlas vozů.cz, dostupné na webe <https://www.atlasvozu.cz/>

²VAGONY.CZ: tab. 1: hodnoty součinitele rotačních hmot, dostupné na webe <https://www.vagony.cz/vagony/energie.html>

³Ing. Vilém Hoffmann: Typový výkres rady 151

⁴SŽ s.o.: Jízdní řád, dostupné na webe <https://www.spravazeleznic.cz/cestujici/jizdni-rad>

n. M., konkrétně na zastávku Bělotín (290 m.n.m.), kde sa niveleta kolají opäť mení a klesáme popri rieke Odra do stanice Ostrava-Svinov (215 m.n.m.), kde sa odpájame z koridoru a ďalej budeme pokračovať po jednokolažnej trati až do konečnej stanice Opava (255 m.n.m.).⁵

K výpočtu energie potrebnej na stúpanie budeme uvažovať jednoduchý model, kde potrebujeme zdvihnúť teleso o hmotnosti m_o do výšky rovnajúcej sa rozdielu jednotlivých staníc $\Delta h = h_k - h_z$, energia jedného stúpania bude $E_i = \Delta h_i m_o g$ vid' Tab. 2. Celkovú energiu E_{prev} vypočítame ako súčet všetkých stúpaní

$$E_{\text{prev}} = \sum_i \Delta h_i m_o g,$$

$$E_{\text{prev}} = 1,67 \text{ GJ} = 464 \text{ kWh}.$$

Tab. 2: Začiatok a koniec stúpaní, ich nadmorské výšky h_z a h_k , celkové prevýšenie Δh a energia potrebná na jednotlivé stúpania vlaku E

začiatok stúpania	h_z m.n.m.	koniec stúpania	h_k m.n.m.	Δh m	E MJ
Praha hl.n.	210	Tuklaty z.	260	50	214
Kolín	200	Třebovice v Č.	420	220	943
Vých. Dluhonice	210	Bělotín z.	290	80	343
Ostrava-Svinov	215	Opava	255	40	171

Rýchlostný profil trate

Vlak nejde po celej trase rovnakou rýchlosťou. Kvôli oblúkom, stavu infraštruktúry, traťovému a staničnému zabezpečovaciemu zariadeniu nedosahuje na celej trase maximálnu rýchlosť, ale musí brzdiť a zrýchľovať. Rýchlostný profil je vyobrazený v grafe 1.⁶

Na tieto zmeny rýchlosti je potrebná energia, predovšetkým na zrýchľovanie. Ak vlak ide rýchlosťou v_1 a zrýchli na rýchlosť v_2 potrebuje k tomu energiu

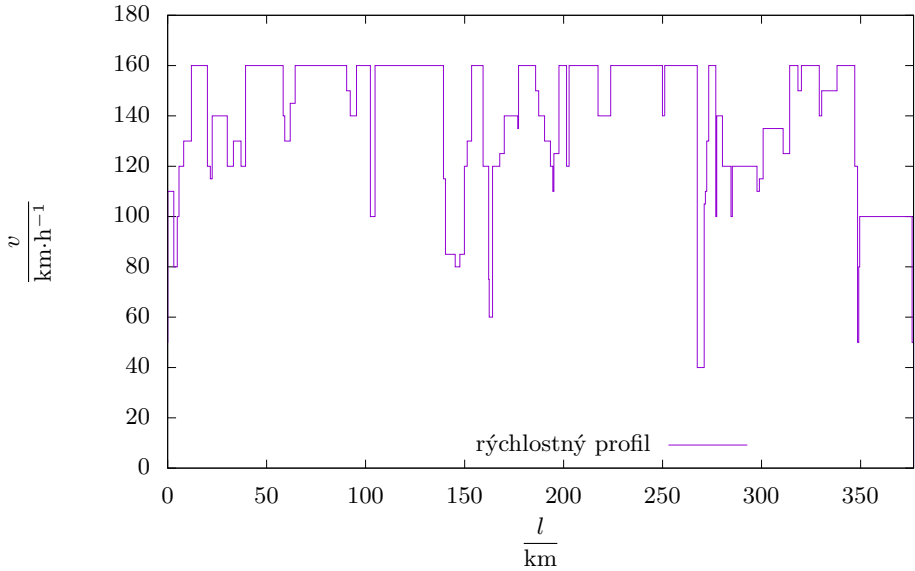
$$\begin{aligned} E &= E_{k2} - E_{k1}, \\ E &= \frac{1}{2} m_r v_2^2 - \frac{1}{2} m_r v_1^2, \\ E &= \frac{1}{2} m_r (v_2^2 - v_1^2), \end{aligned}$$

ktorú spočítame pre jednotlivé rýchlostné skoky, kde vlak zrýchľuje. Nás, ako vždy, zaujíma celková energia

$$\begin{aligned} E_{\text{vprof}} &= \frac{1}{2} m_r \sum_i v_{i2}^2 - v_{i1}^2, \\ E_{\text{vprof}} &= 4,20 \text{ GJ} = 1165 \text{ kWh}. \end{aligned}$$

⁵Ing. Pavel Krýže, Ph.D, SŽ s.o.: Nadmořské výšky železničních stanic a zastávek, dostupné na webe <https://provoz.spravazeleznic.cz/portal/Show.aspx?path=/Data/Mapy/nadm.pdf>

⁶SŽ s.o.: TTP 525A, 501A, 309A, 309E, 305B, 301F

Obr. 1: Grafické znázornenie rýchlostného profilu v trate staničného od Prahy hl.n., bez zastavení vlaku v staniách

V tomto výpočte nie je zahrnuté zastavovanie v staniách, Opavan zastavuje v staniách uvedených v tab. 3.⁷ Postupujeme rovnako ako v predchádzajúcom prípade pričom $v_1 = 0$ a $v_2 = v_{zst}$. V tomto prípade potrebujeme na rozbehy $E_{zst} = 816 \text{ MJ} = 227 \text{ kWh}$.

Tab. 3: Zástavky IC Opavan spolu s rýchlosťou v_{zst} , na ktorú sa zo stanice rozbieha

ŽST	$\frac{v_{zst}}{\text{km/h}}$
Praha hlavní nádraží	50
Pardubice hlavní nádraží	100
Olomouc hlavní nádraží	140
Ostrava-Svinov	50
Háj ve Slezsku +	100
Opava východ	-

Odpor vzduchu

Vlak sa nepohybuje vo vákuu a pôsobí naň odpor vzduchu. Odpor vzduchu vypočítame pomocou rýchlostného profilu podľa vzťahu $F_d = \rho_{vzd} v^2 C_x S_{DV}$, kde C_x a S_{DV} sme si stanovili v úvodnej

⁷SŽ s.o.: TTP 525A, 501A, 309A, 309E, 305B, 301F

části, hustota vzduchu $\rho_{vzd} = 1,29 \text{ km} \cdot \text{m}^{-3}$ a v je rychlost vlaku. Energiu vypočítame ako $E_d = F_d l$,⁸ kde l je dĺžka, na ktorej pôsobí daná sila, v našom prípade úsek s rovnakou rýchlosťou. Celkovú energiu vypočítame ako

$$E_d = \sum_i \rho_{vzd} v_i^2 C_x S_{DV} l_i,$$

$$E_d = \rho_{vzd} C_x S_{DV} \sum_i v_i^2 l_i,$$

$$E_d = 4,12 \text{ GJ} = 1146 \text{ kWh}.$$

Vozidlový odpor

Odpor pochádza aj od kolies samotných a všetkých pohyblivých častí podvozku, uvažujeme oporovú silu $F_v = m_o g (1,35 + 0,0008v + 0,00033v^2)$.⁹ Potom celová energia potrebná na prekonanie tejto sily je $E_r = F_v l$, kde l je celková vzdialenosť, po dosadení dostávame $E_r = 835 \text{ kWh}$.

Rekuperácia

Rekuperácia alebo návrat spätného prúdu pri brzdení je v sieti SŽ dovoľená na celej trati z Prahy do Ostravy, avšak v úseku Ostrava-Svinov - Opava je zakázaná. Rekuperácia sa používa pri brzdení alebo pri jazde z kopca, kde vlak namiesto klasického brzdenia „brzdí motormi“, ktoré sa správajú ako generátory a dodávajú prúd naspäť do siete, a ten používajú iné vlaky. Siet SŽDC momentálne neumožňuje návrat prúdu do rozvodnej siete. Zároveň pre rekuperáciu platia prísne pravidlá, aby nedošlo k preťaženiu siete, prepáleniu trakčného vedenia, prip. prepätia v trakčnom vedení.

Ďalšie „netrakčné“ odbery: klimatizácia, technológie potrebné pre jazdu, el. zásuvky a pod.

Klimatizácia vo vozňoch je tvorená zväčša dvoma jednotkami o jednotkovom príkone $P \doteq 15 \text{ kW}$.¹⁰ Celkovo pre 7 vozňov je to 14 klimatizačných jednotiek o celkovom príkone $P_{cl} \doteq 210 \text{ kW}$, čo za jazdu spotrebuje $E_{cl} \doteq 666 \text{ kWh}$.

V chladnejšom období roka vozeň naopak treba vykurovať, k tomu uvažujeme na vozeň jednu jednotku o výkone $P = 40 \text{ kW}$. Čo je rádovo porovnateľné s príkonom klimatizácie.

Vagón má aj osvetlenie a ďalšie systémy, celkový príkon týchto zariadení odhadneme na $P \doteq 1 \text{ kW}$ na vozeň, celkovo dostávame za jazdu pre 7 vozňov $E_{os} \doteq 25 \text{ kWh}$.

Ďalším odberom sú aj elektrické zásuvky, ktoré používajú ľudia. Odhadnime priemerný výkon $P_1 = 15 \text{ W}$, pri počte 393 cestujúcich je to celkovo $P_{el} = 5895 \text{ W}$, čo odpovedá spotrebovanej energii $E_{el} = 22 \text{ kWh}$.

Pomocné systémy má aj lokomotíva, medzi ne patrí napr. pneumatický hlavný a pomocný kompresor o jednotkovom príkone $P \doteq 13 \text{ kW}$. Celkový príkon týchto systémov môžeme odhadnúť $P \doteq 100 \text{ kW}$, čo je odhadom $E_{hdv} \doteq 371 \text{ kWh}$.

⁸Predpokladáme $l \gg l_v$.

⁹VAGONY.CZ: tab. 2: rovnice měrného vozidlového odporu <https://www.vagony.cz/vagony/energie.html>

¹⁰Techklima s.r.o.: skklimy2.crd, dostupné na webe <http://www.techklima.sk/wp-content/uploads/a4sk.pdf>

Celková energia

Výkony môžeme rozdeliť na „trakčné“, vykonávané motormi, a „netrakčné“, pomocné systémy a pod..

Výkony trakčné sú v našom prípade zastupované energiami v tab.4. Menovitý výkon lokomotívy rady 151 je $P_{151} = 4000 \text{ kW}$, nami vypočítaná energia odpovedá priemernému výkonu $P_t = E_t/t$, dostávame $P_t = 1021 \text{ kW}$, čo je o veľa menej ako maximálny výkon lokomotívy.

„Netrakčné“ energie dosahujú hodnoty $E_{nt} = 1081 \text{ kWh}$, z čoho dostávame celkovú potrebnú energiu $E_c = E_{nt} + E_t = 4873 \text{ kWh}$.

Tab. 4: „Trakčné“ energie podľa typu a ich menovité hodnoty

Názov	označenie	$\frac{E}{\text{kWh}}$
Prevýšenie	E_{prev}	464
Zmena rýchlosti	E_{vprof}	1165
Zastavenia v stanicich	E_{zst}	227
Odpor vzduchu	E_d	1146
Vozidlový odpor	E_r	835
Spolu	E_t	3838

Účinnosť

Posledné nad čím sa treba zamyslieť je účinnosť. Samotné motory v dnešných podmienkach majú účinnosť väčšiu ako 90 %, lokomotíva rady 151 je generačne staršia a dá sa predpokladať, že účinnosť sa môže pohybovať okolo 80 %.

Odporová regulácia, ktorá je používa v rade 151, generuje veľké množstvo tepla a stratového výkonu, odporníky sú umiestnené na streche a sú chladené vzduchom, ktorý na ne fúkajú veľké ventilátory. Hrubý pomer odporu odporníka voči odporu motoru je 1:2, teda účinnosť je rádovo na úrovni 66%.

Medzi ďalšie straty môžeme započítať hlavne prechodové odpory na zberači. Odhad účinnosti prenosu výkonu z trakčného vedenia na nápravu je približne 50 %.

Existuje množstvo ďalších faktorov, ktoré nie sú započítané, napríklad, prevádzkové zastavenia, reálne zrýchľovanie/brzdzenie alebo zvýšený odpor v oblúkoch. Zároveň sa jednotlivé jazdy môžu od seba líšiť, či už technikou jazdy rušňovodiča, ale napríklad aj vlakmi pred/za týmto vlakom a tým ovplyvnené napätie v TV a pod.

Záver

Přibližná spotrebovaná energia, ktorú IC Opavan potrebuje je 7 MWh.

Michal Červeňák
miso@fykos.cz

Fyzikální korespondenční seminář je organizován studenty MFF UK. Je zastřešen Oddělením propagace a mediální komunikace MFF UK a podporován Ústavem teoretické fyziky MFF UK, jeho zaměstnanci a Jednotou českých matematiků a fyziků. Realizace projektu byla podpořena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Toto dílo je šířeno pod licencí Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported.
Pro zobrazení kopie této licence navštivte <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.